

Τίμοθι Σνάιντερ

Σχεδιασμένες πολιτικές θανάτωσης

Στα θύματα του άξονα του συμφώνου Ρίμπεντροπ - Μολότοφ, δηλαδή σε Πολωνία, Λευκορωσία, Ουκρανία, Δυτική Ρωσία και Καύκασο, αναφέρεται το βιβλίο του αμερικανού ιστορικού, κάπου 14 εκατομμύρια θύματα που εξοντώθηκαν εσκεμμένα, βάσει σχεδίου

[Γιώργος Σιακαντάρης](#) | ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 02/06/2018 08:00 |

Ο Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς Τζουγκασβίλι, κοινώς Ιωσήφ Στάλιν, σε φωτογραφία του 1939. Χρονιά που υπογράφηκε το περίφημο Γερμανοσοβιετικό Σύμφωνο Μη Επιθέσεως που πάγωσε όλη την Ευρώπη. Δεξιά, ο Αδόλφος Χίτλερ σε φωτογραφία του 1934

Όσοι ανοίξουν αυτό το βιβλίο με την προσδοκία να ανακαλύψουν μία ακόμη προσέγγιση υπέρ της ταύτισης του Χίτλερ με τον Στάλιν, του ναζισμού με τον κομμουνισμό, καλά θα κάνουν να γνωρίζουν ότι αυτή δεν θα ευοδωθεί. Όσοι πάλι από την άλλη υποστηρίζουν την άποψη που θέλει να μην υπάρχει τίποτα κοινό μεταξύ των δύο, ας μη βιαστούν να τοποθετήσουν τον Σνάιντερ στους «δικούς» τους. Ο πολύγλωσσος και ευρυμαθής αμερικανός ιστορικός Τίμοθι Σνάιντερ, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Γέιλ, μας παραδίδει ένα βιβλίο που είναι πέρα από τη ρηχότατη προσέγγιση της ταύτισης και πέρα από την εκτός πραγματικότητας προσέγγιση του εξαγνισμού του σταλινισμού λόγω της σύγκρουσής του με τον ναζισμό.

Είτε έτσι είτε αλλιώς ο Σνάιντερ, στο τέλος μιας πλούσιας περιήγησης σε αρχεία, έργα άλλων ιστορικών, αναφορές, προσωπικά ημερολόγια, αναμνήσεις κ.λπ. και αφού καθοδηγηθεί από την αρχή ότι τα εγκλήματα των Χίτλερ και Στάλιν σχετίζονται αλλά δεν ταυτίζονται, καταλήγει στη διαπίστωση ότι «μόνο όποιος αποδέχεται χωρίς ενδοιασμούς τα κοινά στοιχεία του ναζιστικού και του σοβιετικού καθεστώτος είναι ικανός να αντιληφθεί σε βάθος τις μεταξύ τους διαφορές» (σελ. 457). Τα δύο συστήματα έχουν ως «στρατηγικό τους αντίπαλο» τον φιλελευθερισμό και τη δημοκρατία. Και τα δύο στηρίχθηκαν στη μαζική εξόντωση των αντιπάλων τους. Η δολοφονική φύση του σταλινικού καθεστώτος εκδηλώθηκε περισσότερο πριν από τον Πόλεμο, όπου μόνο στην περίοδο του εσκεμμένου ουκρανικού λιμού το 1932-33 (η πλειονότητα της κοινότητας των ιστορικών, και ο Σνάιντερ, ορίζουν ως σκόπιμο αυτόν το λιμό) πέθαναν 3 εκατομμύρια πολίτες, κυρίως αγρότες. Μέχρι να ξεσπάσει ο Πόλεμος ο ναζισμός είχε εξοντώσει «μόνο» 10.000 άτομα. Το χιτλερικό καθεστώς διέπραξε τις περισσότερες θηριωδίες του κατά τη διάρκεια του Πολέμου.

Ο συγγραφέας επισημαίνει καθαρά ότι «το πρόγραμμα των Μπολσεβίκων προωθούσε τους στόχους του επικαλούμενο οικουμενικής αξίας αρχές· το σχέδιο του Χίτλερ προέβλεπε την κατάκτηση μεγάλου μέρους της Ανατολικής Ευρώπης προς όφελος της "φυλής των κυρίων", της "άριας φυλής"» (σελ.45). Από την πλευρά των θυμάτων ως ατομικές περιπτώσεις δεν υπάρχει καμία διαφορά. Από την πλευρά όμως της επιστήμης της Ιστορίας η διαφορά είναι μεγάλη. Γιατί η ταύτιση των δύο οδηγεί στο να μη γίνεται αντιληπτό - όπως τονίζει ο Σνάιντερ - ότι ενώ τα θύματα του Στάλιν αποτελούσαν απόρροια μιας διαδικασίας προστασίας του ηγέτη και του καθεστώτος του, τα θύματα του Χίτλερ ήταν ενταγμένα σε ένα γενικότερο σχέδιο ιδεολογικής, ακόμα και αισθητικής αποθέωσης του θανάτου. Αυτό φυσικά δεν διαγράφει το ότι «τόσο η ναζιστική Γερμανία όσο και η Σοβιετική Ένωση ήταν μονοκομματικά καθεστώτα, στο πλαίσιο των οποίων το μοναδικό κόμμα ασκούσε ηγεμονία σε θέματα ιδεολογίας και κοινωνικής συμπεριφοράς» (σελ. 457). Αλλά και σε θέματα ζωής και θανάτου, θα πρόσθετα.

Τα πραγματικά περιστατικά

Ο Στάλιν ανήλθε στην εξουσία το 1924 αμέσως μετά τον θάνατο του Λένιν. Μοιραζόταν όμως αυτή του την εξουσία και με τα άλλα μεγάλα στελέχη των Μπολσεβίκων. Κυρίαρχος, αλλά μαζί με το επιτελείο του και ποτέ μόνος, έγινε στο διάστημα 1933-38. Μόνο μετά το 1937-38, κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Τρόμου και ύστερα ήταν ο μοναδικός κυρίαρχος.

Χίτλερ και Στάλιν δεν είχαν κανέναν ενδοιασμό στο να αλλάζουν τα σχέδιά τους. Λειτουργούσαν όπως και ο Λένιν. Εντελώς ομοιογενή. Ο Στάλιν περνούσε από την ΝΕΠ στην απόλυτη κολεκτιβοποίηση, από τη συμμαχία του με τη δεξιά πτέρυγα

για να εξοντώσει την αριστερή πτέρυγα του κόμματος στην ακριβώς αντίθετη συμμαχία, από τη σοσιαλφασιστική σοσιαλδημοκρατία στο αντιφασιστικό Μέτωπο μαζί της, από το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ - Μολότοφ στη Συμφωνία της Γιάλτας. Ο δε Χίτλερ άλλαξε πολλές φορές τα σχέδιά του για την Τελική Λύση. Από τη μετεγκατάσταση των Εβραίων στη Μαδαγασκάρη, στη μεταφορά τους στην Πολωνία και από εκεί στη Δυτική Ρωσία, από την εγκατάστασή τους σε στρατόπεδα αναγκαστικής εργασίας στη μεταφορά τους σε στρατόπεδα εξόντωσης ή στη μετατροπή των στρατοπέδων εργασίας σε στρατόπεδα εξόντωσης (η περίπτωση του Αουσβιτς). Ο Χίτλερ αρχικά με το Generalplan Ost σχεδίαζε ένα hungerplan με το οποίο αποσκοπούσε στο να οδηγηθούν σε θάνατο από πείνα πάνω από 30 εκατομμύρια από τον πληθυσμό των κατακτημένων χωρών, αλλά αυτό του το ανέτρεψε η καθήλωση της Βέρμαχτ στη Ρωσία. Έτσι κατέληξε στις εκτελέσεις και στα στρατόπεδα εξόντωσης με αέριο.

Και οι δύο βεβαίως αποσκοπούσαν στην επέκταση των συστημάτων τους σε νέα εδάφη. Ο σκοπός όμως του Στάλιν ήταν πάντα η εδραίωση της εξουσίας του, ενώ του Χίτλερ ήταν η επέκταση του ζωτικού χώρου της Γερμανίας. Μόνο που - κατά τον ιστορικό - για τον Στάλιν αυτό σήμαινε ότι στα νέα εδάφη ο τοπικός πληθυσμός έπρεπε να προσαρμοστεί στη σοβιετική ιδεολογία περί ισότητας, ενώ για τον Χίτλερ η επέκταση του Γ' Ράιχ σήμαινε εξόντωση του πληθυσμού των κατακτημένων περιοχών. Αυτοί οι πληθυσμοί μπορούσαν να επιβιώνουν όσο ήταν χρήσιμοι και ικανοί ως εργατικό δυναμικό. Έτσι «κατά κανόνα οι ναζί εξόντωναν μη Γερμανούς, ενώ το σταλινικό καθεστώς εξόντωνε κατά κανόνα Σοβιετικούς πολίτες» (σελ. 458).

1933-1945

Αιματοβαμμένες χώρες και θύματα

Οι αιματοβαμμένες χώρες της περιόδου 1933-1945 είναι τα κράτη που συνέδεε η γραμμή του φερώνυμου συμφώνου Ρίμπεντροπ - Μολότοφ. Είναι τα εδάφη της προπολεμικής Πολωνίας, η Λευκορωσία, η Ουκρανία, οι δυτικές επαρχίες της Ρωσίας, ο Καύκασος. Τα θύματα στα οποία επικεντρώνει ο Σνάιντερ δεν αφορούν όσους πέθαναν στα πεδία των πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά εκείνα τα 14 εκατομμύρια πολιτών που εξόντωσαν τα δυο συστήματα με βάση σχεδιασμένες πολιτικές θανάτωσης. Δεν αφορούν όσους πέθαναν από εξάντληση, ασθένειες ή ασιτία σε στρατόπεδα εργασίας, ούτε αυτούς που κρατούσαν όπλο στο αντάρτικο. Τα θύματα ήταν ως επί το πλείστον γυναίκες, παιδιά, ηλικιωμένοι, ανήμποροι, ανάπηροι και πέθαναν από εσκεμμένες εκτελέσεις και πολιτικές εσκεμμένου λιμού.

Από αυτά τα 14 εκατομμύρια το 1/3 ήταν θύματα του Στάλιν και το υπόλοιπο του ναζισμού. Ο αριθμός των εβραίων θυμάτων ανήλθε στα 5,7 εκατομμύρια, εκ των οποίων τα 2,6 ήταν σοβιετικοί Εβραίοι. Βεβαίως ο Στάλιν μετά τον Πόλεμο, την περίοδο του σταλινικού αντισημιτισμού, μιλούσε μόνο για σοβιετικά θύματα, χωρίς να κάνει λόγο για τους Εβραίους της Σοβιετικής Ένωσης. Οι δε Λευκορωσία, Ουκρανία και Πολωνία πλήρωσαν αναλογικά τον μεγαλύτερο φόρο αίματος.

Θύματα

«Ο σωστός αριθμός δεν αρκεί»

Ο συγγραφέας σέβεται κάθε ένα από τα θύματα, γι' αυτό, όπως και ο ίδιος τονίζει, όπου υπάρχουν ακριβή στοιχεία δεν στρογγυλοποιεί (ενδεικτικά αναφέρεται στα 780.863 θύματα της Τρεμπλίνκα, στα 681.692 θύματα του Μεγάλου Τρόμου, στους 21.892 εκτελεσθέντες Πολωνούς στο Κατίν, στους 33.761 νεκρούς στο Μπάμπι Γιαρ). Ενώ αναφέρεται και σε πολλά επιμέρους γεγονότα δολοφονικού και μη αντισημιτισμού από τους ντόπιους στις αιματοβαμμένες χώρες, την ίδια στιγμή καταθέτει και παραδείγματα βοήθειας προς τους Εβραίους (δείτε το παράδειγμα των πολωνόπουλων που προσέφεραν ψωμί στους εναπομείναντες Εβραίους μετά την εξέγερση στο γκέτο της Βαρσοβίας). Ο αντισημιτισμός παρέμεινε σε αυτές τις χώρες και στη μεταπολεμική περίοδο εντασσόμενος στο σταλινικό σχέδιο εθνικής ομογενοποίησης.

Όπως όμως τονίζει «ο σωστός αριθμός δεν αρκεί» (σελ. 478). Αυτό που χρειάζεται επίσης είναι να απορριφθούν οι θεωρίες που βλέπουν τον ναζισμό και τον σταλινισμό «πέρα από το ανθρώπινο και το ιστορικά κατανοητό», πέρα από τη λογική. Αν δούμε έτσι τα δύο συστήματα πέφτουμε στην ηθική παγίδα τους. Αλλά αυτά δεν βρίσκονται εκτός λογικής. Είχαν και τα δύο τη δική τους αποτρόπαιη ηθική και λογική. Δεν θα συμφωνήσω όμως στο ότι και τα δύο καθεστώτα «απέρριπταν την αισιοδοξία του Διαφωτισμού, σύμφωνα με τον οποίο τα επιτεύγματα της επιστήμης θα είχαν ως λογική συνέπεια την τιθάσευση των ανθρωποκτόνων ενστίκτων και την κοινωνική πρόοδο» (σελ. 198). Ο κομμουνιστικός σταλινισμός εμφανίζεται ως απόρροια της οπτιμιστικής πλευράς του Διαφωτισμού. Δεν θα έλεγα σε καμία περίπτωση το ίδιο για τον ναζισμό. Αλλά όπως δείχνει ο Jeffrey Herf, ο «αντιδραστικός μοντερνισμός» του ναζισμού συνίσταται και στην υψηλή προτεραιότητα που αυτός απέδιδε στις τεχνολογικές καινοτομίες.

Εχουμε εδώ μια ακόμη έξοχη μεταφραστική απόδοση του Ανδρέα Παππά. Μια μικρή παρατήρηση. Ο μεταφραστής μεταφέρει στη γλώσσα μας ονόματα και τοπωνύμια όπως προφέρονται και όχι όπως «γράφονται». Έτσι για παράδειγμα η πολωνική πόλη «Łódź» αναφέρεται ως Ουτζ και όχι ως Λοτζ ή έστω Λουτζ (που είναι πιο κοντά στη σωστή απόδοση). Αλλά αν κάποιος έλληνας αναγνώστης επιδιώκει να ψάξει κάτι παραπάνω για το Λοτζ στο λήμμα Ουτζ, θα δυσκολευτεί ιδιαίτερα. Μειονέκτημα μεγάλο της έκδοσης η απουσία ευρετηρίου ονομάτων και τοπωνυμίων.

Διαβάζουμε μια τολμηρή ιστορία, όχι βαθιάς θεωρητικής ανάλυσης των δομών των δύο συστημάτων, αλλά παρά αυτήν την έλλειψη, μια εξαιρετικά υψηλού πρακτικού και αναλυτικού επιπέδου προσέγγιση του θέματος.

Timothy Snyder
Αιματοβαμμένες χώρες
Η Ευρώπη μεταξύ Χίτλερ και Στάλιν
Μτφ. Ανδρέας Παππάς
Εκδ. Παπαδόπουλος, 2017, σελ. 568
Τιμή: 27 ευρώ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ

<http://www.tanea.gr/old-page-categories/books/article/5569280/sxediasmenes-politikes-thanatws/#.WxLPLMCF4Fk.facebook>